

Egipatska religija

Cvijanović, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:698076>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij: povijest-pedagogija

Tea Cvijanović

Egipatska religija

Završni rad

Mentor doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2014

Sadržaj

1. Sažetak.....	3
2. Uvod.....	4
3. Mitovi o nastanku svijeta-kozmogonije.....	5
a. Heliopolska kozmogonija.....	6
b. Memfiska kozmogonija.....	7
c. Hermopilska kozmogonija.....	7
d. Tebanska kozmogonija.....	8
e. Edfanska kozmogonija.....	8
4. Egipatski bogovi.....	9
a. Božanstva prvog doba.....	9
b. Bogovi kao zaštitnici kraljevstva i faraona.....	14
c. Božanstva stvaranja, plodnosti i rađanja.....	15
5. Kult sunca i monoteizam u Egiptu.....	17
6. Mit o Ozirisu.....	18
7. Svete životinje.....	19
8. Svećenici i hramovi.....	21
9. Egipatska knjiga mrtvih; Život poslije smrti i običaj pogreba.....	23
10. Utjecaji egipatske religije na kršćanstvo.....	27
11. Prilozi.....	29
12. Popis priloga.....	30
13. Literatura.....	32

1. Sažetak

Ovaj rad prikazuje sažetu verziju opširne egipatske religije, svih egipatskih rituala i svetih običaja, također sažeto prikazujući većinu egipatskih božanstava. Rad je podijeljen u nekoliko većih cjelina, od kojih se u početku opisuju mitovi o nastanku svijeta, zatim se u opširnijem poglavlju opisuju božanstva, koja također imaju svojih nekoliko klasifikacija. Na posebnim stranicama su bogovi također slikovno prikazani. Nadalje, u radu se objašnjava i kult sunca Egipćana, mogući početak monoteizma i faraon Akhetaton, koji je odnio zasluge za uvođenje vjerovanja u jednoga boga u ovu drevnu civilizaciju. U slijedećem poglavlju se spominje mit o Ozirisu, ključan i važan za cjelokupnu religiju Egipćana, kao i osnovicu općeg znanja za svakog drevnog Egipćanina o svojoj vlastitoj duhovnosti. Kao i bogovi, jako važan utjecaj su imale i svete životinje, koje su također opisane u jednom kraćem poglavlju; naznačene su njihove funkcije, kao i njihova povezanost s glavnim i važnim bogovima. Nadalje je na zanimljiv način opisan život svećenika u Egiptu, kao i funkcija hramova u kojima su oni obitavali. Knjiga mrtvih je vrlo važan pojam za Egipćane i njihovu vjeru, pa je u radu ovaj pojam posebno objašnjen. Od čitave priče, iz koje su citirani stihovi iz Knjige, opisan je čitav ritual putovanja duše umrlog Egipćanina kroz svijet poslije smrti. U posljednjem poglavlju se razmatrao zanimljivoj usporedbi opširne i bogate egipatske religije i nastanku kršćanstva, jer postoje mnoge naznake da je kršćanstvo kao religija imalo utjecaje iz drevnog Egipta.

Ključne riječi: Egipat, religija, mitovi, kult, svećenici, Knjiga mrtvih, Oziris

2. Uvod

Cilj ovoga rada je predstaviti čitatelju jedan opći prikaz kompleksne i opširne religije drevnih Egipćana. Egipatska povijest, ako se stavi na stranu ratovanje, osvajanje i politička funkcija faraona u svojoj državi, jako je obilježena u vjerskom smislu. Budući da se u povijesnim knjigama religija Egipćana dosta oskudno opisuje, u ovom radu će se objasniti puno više činjenica o vjerovanjima ove stare i utjecajne religije. Sve ono na što je čitatelj mogao naići kao nekakav ključan pojam, kao što je recimo mit o Ozirisu, u ovom će radu moći puno više proučiti i shvatiti važnost tog mita kao vrhunac uzašašća duše, u koju su stari Egipćani tvrdokorno vjerovali. Ovaj rad je malo drugačiji od ostalih prikaza egipatske religije, jer uz sasvim opće i osnovne stvari o kojima se raspravlja, navode se dvije vrlo važne tematike, a to je ona o monoteizmu u Egiptu i ona o poveznici nastanka kršćanstva i utjecajima egipatske religije na kršćanstvo. Akhetaton kao faraon je zanimljiva ličnost, on je uveo monoteizam u Egipat, ali nažalost nakon što su ga svrgnuli, pisanih tragova o njemu je poprilično nestalo. Taj pojam je važan kao nekakav korijen monoteizma koji je možda mogao imati utjecaj na kršćansku religiju u kasnijim razdobljima. Isto tako, osim što je cilj ovoga rada upoznati čitatelja s egipatskom religijom i produbiti mu znanje o istome, cilj je pokazati čitatelju aspekt egipatske religije u potpuno novome svijetlu, kao tematiku koju više neće smatrati jednostavnom i primitivnom; već kao golemi kompleks običaja i vjerovanja koja zaslužuju poštovanje od sadašnje civilizacije prema onoj drevnoj, koja je bila toliko začuđujuće napredna prije toliko tisuća godina.

3. Mitovi o nastanku svijeta-kozmogonije

Priče o nastanku svijeta u egipatskoj mitologiji opisuju kako su se iz prvobitnog kaosa pojavili red i život. Mnogo je verzija u kojima su različiti bogovi igrali glavnu ulogu, ali najvažnije je spomenuti boga sunca Raa, koji je glavno stvaralačko božanstvo u mnogim mitovima, a pomažu mu njegova djeca Šu i Tefnut, te unuci Geb i Nut.¹

Sve egipatske kozmogonije su se bavile božanstvima prirode kao što su nebo, zemlja, vjetar, sunce, mjesec i zvijezde. Kako su svećenstvo poistovjetili sa sunčanom kraljevskom časti, kozmogonije su imale svrhu da sunce i druge svemirske sile uključe u popularne kultne sastave koji su se osnivali na lokalnim božanstvima i bogovima plodnosti. Mnogi lokalni bogovi su postali sunce.

Egipćani su zamišljali da je nebo boginja i slikovito su je prikazivali kao kravu koja stoji na zemlji, koju podupiru druga božanstva, sa sunčevim čamcem, koji plovi po njenom zvjezdanom trbuhu, koji je bio nebeski ocean. Također su je prikazivali kao vitku ženu koja se nadvija nad zemljom i koju podržava Šu, bog vjetera, ili lanac visoke planine koja obrubljuje zemlju. Ispod nje leži kružni ocean u čijem je središtu Geb, bog zemlje, koji potrbuške leži s raslinjem koje niče iz njegovih leđa. Jedan dio te zemlje bio je crven, a na njemu su bili pustinjski divljaci, a drugi dio crn, što su bile plodne zemlje nilske doline. Vode oceana ili Nila su tekle u podzemni svijet, prebivalištem mrtvih, koji je bio ogledalo neba i po kojem je plovio sunčev noćni čamac.²

Sunce je najvažnije egipatsko božanstvo, imalo je mnogo imena, au tumačenju njegovih funkcija bilo je mnogo objašnjenja. Kao sunčani disk, zvalo se Aten, kao sunce koje se diže, zvalo se Khepri, veliki skarabej koji je valjao pred sobom sunčanu kuglu, sunce koje se popelo do svog zenita zvalo se Ra, a kad je zalazilo poput starog čovjeka, zvalo se Atum. Zvali su ga imenima Horsa, i vidjeli su ga kao krilati sunčev disk. Smatrali su da se sunce rađa svakog jutra kao zlatno tele nebeske krave, ili da ga svake noći proguta nebeska žena koja ponovno rađa.³

¹ Ivan Prihoško, 2013., Bogovi, mitologija i religija drevnog Egipta, URL: <http://www.scribd.com/doc/168506491/Ivan-Prihosko-Bogovi-Mitologija-i-Religija-Drevnog-Egipta> (4.9.2014.), str.5.

² Isto, str.6.

³ Igor Uranić, *Sinovi sunca*, Biblioteca Mitologica, Zagreb, 1997., str.67.

Što se tiče mjeseca, za njega se govorilo da je brat sunca i sin Nut, neba. Poistovjećivali su ga i s Ozirisom, a neki put i s bogom mudrosti Totom, kojega su pokazivali kao ibisa ili psoglavog babuna. Zvijezde su bile djeca boginje neba, krmače, koja ih je rađala ujutro, a uveče proždimala.

Drevni Egipćani su zamišljali svemir koji je u početku bio ispunjen oceanom zvanim Nun. Nun nije imao površine; on je potpuno ispunjavao svemir, pa se moglo smatrati da je sličan svemirskom jajetu. Nadalje, mitologija govori o praiskonskom brežuljku koji se izdignuo iz Nuna. Svećenici svih četiri velikih klutnih središta su tvrdili da njihov hram stoji na mjestu tog brežuljka, vjerojatno su to prvi tvrdili upravo heliopolski svećenici, ali nema sumnje da su prve piramide bile shvaćane kao simbolički prikazi praiskonskog humka. Smatralo se kako će zemlju, koja je izronila iz Nuna, opet progutati praiskonsko veliko vodeno prostranstvo.

U egipatskim vjerovanjima postoji više vrsta kozmogonija koje na razne načine objašnjavaju nastanak svijeta, od kojih ću svaku ukratko opisati.

3.1. Heliopolska kozmogonija

Najvažniji dokument koji se održao iz Heliopolisa su Tekstovi piramida iz Pete dinastije, koje pretpostavljaju osnovno poznavanje heliopolske doktrine. U procesu stvaranja, spominje se izronjavanje Atuma, boga Heliopolisa iz vodenog prostranstva Nun. On je stvorio brežuljak kako bi mogao negdje stati, a taj brežuljak je kasnije na vrhu imao heliopoliski hram. Ra-Atuma je predstavljala ptica Bennu ili feniks, ili insekt skarabej, pa je njegovim pojavljivanjem započeo novi proces stvaranja. Atum je bio onaj koji je stvorio sam sebe, a njegov slijedeći zadatak je bio stvoriti ostale bogove. Atum je stvorio svoga sina Šua tako što ga je ispljuvao, a svoju kći Tefnut tako što ju je izbljuvao. U jednoj prilici, Atumova djeca su se od njega odvojila, pa je on poslao svoje oko da ih potraži. Kad se Atum sjedinio sa Šuom i Tefnut, plakao je od radosti, a iz njegovih suza su nikli ljudi. Šu i Tefnut su postali roditelji Geba-zemlje i njegove sestre i žene Nut, koja je bila nebo. Geb i Nut su bili roditelji Izide i Ozirisa, Neftide i Set. Horus, bio je sin Izide i Ozirisa, ali su ga nekad zvali Nutinim sinom. Navedeni bogovi su heliopoliska eneada (devetero bogova), kao tradicija utvrđena u egipatskoj religiji.⁴

⁴ I.Prihoško, *Bogovi, mitologija i religija drevnog Egipta*, URL:

<http://www.scribd.com/doc/168506491/Ivan-Prihosko-Bogovi-Mitologija-i-Religija-Drevnog-Egipta> ,str.8.

3.2. Memfiska kozmogonija

Na početku povijesnog razdoblja, oko 3000. pr.n.e, faraon Menes je ujedinio Gornji i Donji Egipat, za ujedinjenu zemlju izgradio je novi glavni grad, Memfis. On je bio poznat pod nazivom "Bijeli zidovi". Politička pozadina ide u susret tumačenju osobitog oblika koja je uzela memfiska kozmogonija.

Ptah, veliki bog Memfisa i bog koji vlada sudbinom, bio je proglašen kao stvoritelj svijeta. *Kamen Šabaka*, kasna kopija prvobitnog teksta, koji je izvor našeg poznavanja memfiske teologije bio je polemičan. Memfiski svećenici su nastojali da radi slave svog vlastitog grada poriču opće prihvaćeno gledište o stvaranju. Za Ptaha se tvrdilo da je sjedio na Velikom prijestolju, on je bio božanstvo plodnosti, svojevrsna inačica Nuna. On je naređivao, a Atum je samo izvršavao njegovu volju. Horus, jedan vid Ptaha, personificiran kao vladajući faraon, bio je vladar zemlje i ujedinio ju, dajući joj veliko ime Tatenen. To ime su dali Ptahu, objašnjavajući da on nije samo stvorio tu zemlju, već da on i je ta zemlja, pokušavajući pobiti heliopolisku tvrdnju da njihov hram stoji na praiskonskom humku. Memfiski Ptah je također stvorio ka, ili dušu svakog bića, on je stvorio sve, ljude, bogove, od njega potiču hrana i piće i svako božansko izražavanja. On je bio najjači od svih bogova. Ptaha je uvijek posvuda pratio Tot, bog mudrosti, a njegova su djela bila djela pravde.⁵

3.3. Hermopoliska kozmogonija

Hermopolis je bio grad Srednjeg Egipta, u kojem je postojala sasvim drugačija teorija stvaranja, koja se navodno razvila prije svih drugih kozmogonija. Heliopolisku eneadu u Hermopolisu su zamijenili oktadom: Nun i žena mu Nanuet, Huh oženjen s Huhet, Kuk i njegova žena Kauket i Amon sa svojom družicom Amanuet. Tih osam bogova je stvorilo svijet, i vladali su njime u zlatno doba. Nakon svoje vladavine i dovršenog stvaranja, oni su umrli i pošli u podzemni svijet.⁶

Četiri od navedenih božanstava su personificirali elemente u legendama stvaranja: Nun-voda, Huh-beskraj, Kuk-mrak, Amon-zrak i nevidljivost. Kao i u drugim kultnim središtima, tvrdilo se da je grad mjesto praiskonskog brežuljka. Važno je spomenuti "Jezero dvaju noževa" kraj hrama, iz kojega je navodno izronio "Otok plamenova". Za taj otok se govorilo da je praiskonski brežuljak, i mnoge priče i mitovi stvaranja su se odnosile na jezero i na taj otok. U prvoj priči

⁵ Isto, str. 8-9.

⁶ Isto, str. 10.

se govorilo kako svijet vuče porijeklo iz svemirskog jajeta koje je snijela božanska guska, poznata kao "Velika guska". U tom jajetu je bila ptica svjetla Ra, koji je postao stvoritelj svijeta.

3.4. Tebanska kozmogonija

Glavni bog Tebe, grada u Gornjem Egiptu, bio je Amon, a u sebi je utjelovio domaćeg boga Monta. Teba je prvi grad, a po uzoru na nju su bili izgrađeni svi drugi gradovi. Teba je bila središte prve vode, Nuna, i prve zemlje, praiskonskog humka. Grad je bio osnovan na brežuljku i tako je počeo svijet. Zatim su bili stvoreni ljudi kako bi po uzoru na Tebu izgradili i ostale gradove. Teba je bila Raovo oko, a ono je nadgledalo sve druge gradove. Poput Atuma, Amon je stvorio sam sebe, nije bilo drugoga boga koji bi ga stvorio, pa nije imao ni oca ni majke. Tako se govorilo da je jedan od njegovih prvih oblika hermopilska oktada, njegov slijedeći oblik bio je Tatenen, praiskonski humak Memfisa, u kojem je obliku stvorio prve bogove.⁷

Amon je tada napustio zemlju da bi boravio u nebu kao Ra. Stvorio je ljude i bogove organizirajući eneadu i postavivši članove oktade za njene božanske očeve i svećenike sa Šuom na čelu i s Tefnut, pratiljom toga boga.

3.5. Edfanska kozmogonija

Jedna od najdužih i najsloženijih među mnogobrojnim egipatskim kozmogonijama, napisana je na zidovima Horusovog hrama izgrađenog u doba Ptolomejaca. Nakon intervencije apstraktnih bića iz prvotnog kaosa, diže se otok i tako počinje stvaranje. Na otoku izrasta prva grana, a na nju se spušta nebeski sokol. Stvaranje više puta ugrožavaju snage kaosa koje uvijek imaju oblik velike zmije. Dobro uvijek pobjeđuje, ali zlo se ponavlja. Na kraju na mjestu prvobitnog otoka nastaje Horusov hram.⁸

4. Egipatski bogovi

⁷ Isto, str. 11.

⁸ I. Uranić, *Sinovi sunca*, str. 70.

Drevni Egipćani su štovali mnogo bogova i božica i vjerovali su da utječu na cjelokupan život, od stvaranja svemira do godišnjih poplavljivanja rijeke Nila, te od rođenja neke osobe pa sve do njezinog zagrobnog života. Božice poput Hator brinule su se za žene pri porođaju, a veliki bog mumificiranja Anubis pazio je tijelo dok su ga obredno pripremali za zagrobni život. Postojalo je i mnogo lokalnih božanstava: bog neba Horus, bio je zaštitnik Donjeg Egipta, a bog kaosa Set, glavno božanstvo Gornjeg Egipta.⁹

Gotovo sva božanstva koja se pojavljuju u kasnijim razdobljima, vuku svoje korjene još iz Starog Kraljevstva. Veliki religiozni centri, razvijeni su u Memfisu, jednom od kraljevskih glavnih gradova, zajedno s glavnim kulturnim mjestima unutar države. Oblik religioznog sustava stavljao je bogove prema strukturi hijerarhije, kada razne teološke teorije dolaze u oblicima natjecanja jedna s drugom. Tipični primjeri takvog razvoja su sustavi vezani za boga Ptaha u Memfisu i Atuma u Heliopolisu, gradu sunca.¹⁰

Budući da je egipatskih bogova bilo mnoštvo, navest ću nekoliko klasifikacija, u kojima se navode najvažnija božanstva i njihove veze s egipatskim narodom, stvaranjem svijeta, i vladavinom ljudima.

4.1. Božanstva prvoga doba

Nun

Nun je bio kaos, praiskonsko vođeno prostranstvo u kojem je bio sav svijet, a čuvale su ga četiri dvospolne žabe i sedam zmijolikih božanstava. U Hermopolisu su Nuna zvali ništavilo, beskrajinost, nigdje i mrak. Prikazivan je kao muškarac s bradom ili ponekad sa žabljom glavom, kao kukca ili kao zmiju koja ustaje iz vode i diže ruke kako bi poduprla sunčev čamac u kojem je skarabej podigao sunčani kolut. Nun je koristan bog jer se brinuo za Šua i Tefnut pri njihovom rođenju, a smatra se kako on pazi na demonske sile kaosa što ih predstavljaju zmije te da ih drži na uzdi.¹¹

Atum

⁹ Philip Wilkinson, Mitovi i legende, Profil, Zagreb, 2012., str. 235.

¹⁰ Skupina autora, Egypt, The world of the Pharaohs, h.f.ullman, London, 2007., str. 425.

¹¹ I. Prihoško, *Bogovi, mitologija i religija drevnog Egipta*, URL:

<http://www.scribd.com/doc/168506491/Ivan-Prihosko-Bogovi-Mitologija-i-Religija-Drevnog-Egipta>, str. 14.

On je bio davni bog Heliopolisa i preddinastičko božanstvo sunca. Prikazivali su ga kao bradatog čovjeka, obično starijeg, koji tetura prema zapadnom obzorju kao sunce koje zalazi. Kao tvorca bogova i ljudi, zato i kao tvorca božanskog poretka na zemlji i na nebu, zvali su ga Gospodar dvaju zemalja, i prikazivali ga kako nosi dvostruku krunu Gornjeg i Donjeg Egipta i kako drži ankh, žezlo, za znak vječnog života i kao simbola kraljevske časti.

Ra

Jedan od najpoznatijih egipatskih solarnih bogova; njegovo ime označava i samo Sunce kao nebesko tijelo. Prikazuje se kao čovjek s glavom sokola i Sunčevim diskom s ureusom(uzdignutom glavom kobre) na glavi. Središte Raova kulta je bio Heliopolis. Rano su ga poistovjetili s bogom stvoriteljem Atumom iz Heliopolisa. Iako se katkada smatralo da je Atum stvorio Raa, češće se govorilo da je Ra izronio iz Nuna naporom svoje vlastite volje. Zvali su ga ocem bogova, i njihovim poglavarem i kraljem.

Khepri

Khepri je jedan Raov lik, koji personificira mlado sunce u zoru, koje srdačno dočekuje Aufa na kraju noćnog putovanja; on je bio sunce koje se rađa, a čije ime znači i "onaj koji stupa u život" i "skarabej". Prikazivali su ga kao čovjeka sa skarabejevom glavom, ili kao skarabeja koji pred novim suncem gura njegov kolut.¹²

Šu

Šu i njegova sestra blizanka Tefnut su činili prvi božanski par heliopolske eneade, a stvorio ih je Ra. Šu je bio oličenje zraka, a njegovo ime je značilo "dizati". Prikazivali su ga kao bradata čovjeka koji stoji, ili kleči na Gebu uzdignutih ruku da bi podupro Nut. Na glavi je imao nojevo pero, hijeroglif svog imena ili četiri velika ptičja pera koja su simbolizirala četiri potporna stupa neba , koja su podupirala Nut.

Tefnut

¹² Isto, str. 18.

Šuova sestra i žena, za nju se govorilo da s njim ima jednu dušu, a bila je oličenje životvorne rose i vlage. Njezine suze su padale na zemlju kad je svome suprugu pomagala da podupire nebo, pretvorile su se u biljke koje daju tamjan. Imala je i sunčani značaj, te je sa Šuom svakoga jutra dočekivala novorođeno sunce kad je ono izbijalo iz istočnih gora. Slikali su je kao lavicu, ili s lavljom glavom, koja nosi sunčani kolut i zmiju ureus. Bila je zaštitnica Ozirisa.¹³

Geb i Nut

Sin Šu i Tefnut, Geb bio je zemlja. Sa svojom sestrom blizankom Nut, činio je drugi božanski par. Prije stvaranja svijeta, Geb je bio združen s Nut, a to se nije svidjelo Rau, pa je naložio Šuu da ih razdvoji. Geb je bio zemlja, a njegovo tijelo su prikazivali kako leži ispod Nut. Nekada su ga prikazivali kao gusku, ili s guskom na glavi, jer se govorilo da u tom obliku nosi jaja izu kojih se izleže sunce kao ptica Bennu. Geb i Nut su bili roditelji Ozirisa i Izide, Neftis i Seta. Nut je bila boginja neba, često su je prikazivali kao ženu produljena tijela savijenog u luku nad zemljom. Povezana je s Khepriem, ponovno rođenim, uskrsnulim suncem. Nut je postala i zaštitnica mrtvih.¹⁴

Oziris

Prikazivan je u obliku ljudske mumije. Držao je znakove faraonske moći: magični štap heku i flagelum s tri rese. Na glavi je nosio bijelu krunu Gornjega Egipta, a odjeća mu je bijela što je simbol nemanifestiranog duha, a lice mu se ponekad pokazuje zelenim, jer je to simbol plodnosti. Kralj Amentija-svijeta mrtvih s kojim se poistovjećivao svaki umrli Egipćanin. Vladar je posljednje generacije bogova i simbol besmrtnosti duše, a središte njegova kulta bilo je u Abidosu. Prikazivali su ga kao mrtvoga kralja, a izvan ovoja miumije vidjele su mu se samo ruke, koje su držale znamenje njegove vrhovne vlasti. Oziris je zadržao svoju povezanost s plodnošću zemlje i poljoprivredom, a mitovi su ga poistovjetili sa cikličkim obrascem rađanja, rasta, smrti i obnavljanja, kao u poljoprivrednim godinama.¹⁵

¹³ I. Prihoško, *Bogovi, mitologija i religija drevnog Egipta*, URL:

<http://www.scribd.com/doc/168506491/Ivan-Prihosko-Bogovi-Mitologija-i-Religija-Drevnog-Egipta>, str. 19..

¹⁴ Isto, str. 20-21.

¹⁵ I. Uranić, *Sinovi sunca*, str. 83.

Izida

Bila je Ozirisova žena, gospodarica magije i raznih vještina. Majka Horusa koji se utjelovljuje u faraona. Prikazuje se kao žena u uskoj, šarenoj haljini u kojoj prevladava crvena boja. Po funkciji majke božice, bliska je Hathot i Tauveret. U svim hramovima i ritualima, povezana je s Ozirisovim kultom. Bila je nezavisno i popularno božanstvo, čiji su sljedbenici boravili u Sebenitosu. Poštovali su je zbog uloge koju je odigrala nakon Ozirisove smrti, udala se za svoga brata i pomagala mu je u njegovoj prosvjetiteljskoj misiji te je ustanovila brak i učila žene kućanskim vještinama, pređenju lana i tkanju.¹⁶

Set

Prikazivan je kao čovjek s glavom neidentificirane životinje. Neki ga mitovi prikazuju zlim, jer je ubojica Ozirisa, koji pokušava uzurpirati njegovo prijestolje, a zbog toga se bori s Horusom. Na drugim mjestima se prikazuje kao zaštitnik sunčane barke, koji ubija demonsku zmiju kaosa Apofisa. Po Plutarhu simbolizira Sunce u njegovoj razornoj snazi, te neplodnost pustinje i mora. Sa Setom su u vezi bile pustinjske životinje, svinje, veprovi, nilski konji, krokodili i zmije.

Neftis

Božica vrlo slična Izidi, samo je na galvi nosila svoj znak hut-nebet. Setova je supruga, ali zajedno s Izidom oplakuje Ozirisovu smrt. Uvijek se prikazuje u paru s Izidom, kao žena ili kao ptica. Njezina najveća želja je bila da s Ozirisom začne dijete, jer mu je bila jako odana. Zatim se prurušila u Izidu i prevarila Ozirisa. Plod njihove veze je bio Anubis, a Neftis je nakon ubojstva Ozirisa pobjegla od svog muža Seta.

Horus

Solarni bog i heroj u obliku sokola ili čovjeka s glavom sokola. Sin Izide i Ozirisa, ratnik je koji nosi brojen epitete poput "osvetnika svoga oca", šarenoperi, krilato Sunce...Nasljednik Ozirisa na njegovom zemaljskom prijestolju, a kultni hram nalazi mu se u Edfuu.

Hator

Aarhetip majke, ima oblik žene koja na glavi nosi Sunčev disk s ureusom i kravlje rogove. Njena životinja je krava-simbol plodnosti i hranjenja, a povezuje se i s drvetom sikomore.

¹⁶ Isto, str. 82.

Središte kulta Hathor bio je hram u Denderi. U kasnijim razdobljima se često poistovjećuje s Izidom, određuje čovjekovu sudbinu prilikom rođenja.¹⁷

Anubis

Čovjek s glavom crnog psa ili šakala. Ozirisov sin s božicom Neftis. Božanstvo koje se povezuje s nekropolama, mističnim i skrivenim. Vodič mrtvih na drugom svijetu. Prema mitu, Anubis je mumificirao Ozirisa, pa svećenici pri tom ritualnu nose maske šakala. U početku je bio bog smrti, samo za faraona.

Tot

Bog Mjeseca, prikazivan kao čovjek s glavom ibisa. Često drži u rukama pribor za pisanje, ili simbol vječnosti na kojem određuje dužinu trajanja života. Bog je pisara i mudrosti, pa ga često uspoređuju s grčkim Hermesom. Središte kulta mu je bilo u Hermopolisu. Životinja mu je bila ibis ili psoglavi babun, bio je staro božanstvo, tajanstvenog porijekla.¹⁸ Njegov zavijeni kljun podsjećao je na mladi mjesec, a crno i bijelo perje označavalo je mjesečeve mijene. Poneki mitovi i priče govore o tome kako je došao s Atlantide kao njezin kralj, mitskog kontinenta koji je potonuo na dno mora. Imao je važnu ulogu u mnogim mitovima, a imao je raznovrsna svojstva.¹⁹

Sešat

Drevna boginja, za koju se mislilo da je Totova sestra, ili žena, bila je boginja pisanja i mjerenja. Bila je zaštitnica aritmetike, graditeljstva i zapisa, bila je kraljevsko božanstvo i pripadala je faraonu. Kad su se osnivali hramovi, kraljevske građevine, Sešat i faraona su slikali zajedno kako natežu užu da bi izmjerili dimenzije. Slikali su je kao ženu koja nosi cvijeće ili zvijezdu na glavi s ureusom, znakom povezanosti s kraljem. Odjevena je u leopardovu kožu, a obično je držala pero i pisarsku paletu s crnilom.

4.2. Bogovi kao zaštitnici kraljevstva i faraona

¹⁷ Isto, str.72.

¹⁸ Isto, str.73.

¹⁹ I.Prihoško, *Bogovi, mitologija i religija drevnog Egipta*, URL: <http://www.scribd.com/doc/168506491/Ivan-Prihosko-Bogovi-Mitologija-i-Religija-Drevnog-Egipta> ,str.19..

Mnogi su bogovi imali političku i vojnu ulogu u drevnom Egiptu, pa je važno spomenuti glavne bogove koji su bili u ulozi zaštite kraljevstva i njegovog vladara.

Nekhebet

Poznavali su je kao "Gospođu strave", obično su je prikazivali kao ženu ili supa koji nosi bijelu krunu Gornjeg Egipta. Ona je bila kraljeva zaštitnica koju su slikali kako nad njim širi krila, a u tom položaju sa svojim kandžama drži kraljevski prsten ili tučak.

Sobek

Krokodilsko božanstvo u obliku čovjeka s glavom krokodila. Povezan je s plodnošću, kulturni hramovi su mu bili u Fajumu, Esni, Kom-Ombu. Sobekovi kulturni krokodili su često bili mumificirani. Bio je drevni gradski bog Krokodilopolisa u Faiyumu, području jezera i baruština u Donjem Egiptu. Bio je bog vode.²⁰

Amon

Solarno božanstvo i vrhovni bog u Tebi, a u doba novog kraljevstva i glavno državno božanstvo. Prikazuje se kao čovjek s krunom u obliku dva pera i srpom u ruci. Povezuje se s ovnom i kobrom. Grci u njemu prepoznaju Zeusa. Amon je sve više s vremenom postajao sunčani bog, i uskoro su ga prozvali Amon-Ra, koji je imao i svemirske funkcije, pošto je stvorio sve stvari, propisao vrijeme i godišnja doba.²¹

Aten

Aten je u najranijim vremenima bio lik boga sunca koji predstavlja sunce u zenitu, jasno i jako. U religiju ga je uveo Akhenaten, ali je bio odvojen od ostalih božanstava jer je predstavljao samo jednog boga, sunce, uz koje nije bilo niti jedno drugo božanstvo, prve naznake monoteizma u Egiptu.

Mut

Amonova žena, prikazuje se kao žena ili lešinar. Amon, Mut, i Honsu čine važno tebansko trojstvo. U Tebi su je smatrali za najveću i najmoćniju božansku majku. Prikazivali su je kao

²⁰ Isto, str. 40.

²¹ I. Uranić, *Sinovi sunca*, str. 77.

ženu, ponekad sa supovom glavom, koja na glavi nosi dvostruku krunu Gornjeg i Donjeg Egipta, majka je svega što živi, smatrali su da je dvospolna, vladarica neba i Raovo oko.²²

Bastet

Bila je božica-mačka, predstavlja neku vrstu ratničkog božanstva po čemu je srodna s lavljim božicama Tefnut i Sahmet. Središte kulta je u Bubastisu, lokalno je božanstvo Delte.²³

Neit

Božica s crvenom krunom Donjeg Egipta, ratničko božanstvo i božica lova. Povezuje se s Dijanom i Atenom. Jedan od njezinih atributa je strijelica, a vjerovalo se da ima moć liječenja. U Saisu u Delti su je poštovali još od preddinastičkog doba.²⁴

4.3. Božanstva stvaranja, plodnosti i rađanja

Ptah

U drugoj je priči o stvaranju svijeta, glavni stvoritelj bog obrtnika i umjetnika Ptah. Božanstvo ljudskog oblika s crvenom kacigom, drži trostruko žezlo sa simbolima moći ankh (život), uas (moć) i džed (trajnost, potentnost). Štovali su ga u jednom od najstarijih vjerskih središta, Memfisu. On je jedan od najmoćnijih egipatskih bogova stvaratelja, vuče porijeklo iz kasnih preddinastičkih vremena kao lokalni bog Memfisa, iako se pretpostavlja da je njegov kult ustanovio Menes, prvi faraon. On je pravi izvor svega stvaranja, najstarije biće koje se može zamisliti. Kao vladara stvaranja, smatrali su ga velikim čarobnjakom i vladarom zmija i riba.

Hapi

Božanstvo rijeke Nila, prikazuje se kao muškarac koji ima ženske grudi (hermafrodit), božanstvo plodnosti i poplave. Bio je uopćeno poštovan kao nosilac plodnosti, a njegov kult je bio životvoran, govorilo se da je Hapi voda livada na kojima pase Raova stoka, čovječanstvo,

²² Isto, str. 78.

²³ Isto, str. 74.

²⁴ I. Prihoško, *Bogovi, mitologija i religija drevnog Egipta*, URL: <http://www.scribd.com/doc/168506491/Ivan-Prihosko-Bogovi-Mitologija-i-Religija-Drevnog-Egipta>, str. 45.

da pustinjske oaze opskrbljuje vodom i da s neba šalje rosu. Zvali su ga ocem bogova, jer je potpora i gospodar bogova zemlje, plodnosti i stvaranja.²⁵

Min

Itifalička verzija solarnog boga Amona. Također mumija, a jedna ruka mu je podignuta i u njoj drži flagelum. Središte kulta mu je bio u Ahmimiju. U prvom redu je bio bog plodnosti koga su muškarci poštovali kao davaoca spole moći. Kao bog kiše personificirao je i generalnu silu u prirodi, naročito rast koji je sadržan u zrnu sjemena.²⁶

Bes

Došao je u Egipat u vrijeme dvanaeste dinastije, iz Sudana, tako da je stranog porijekla. To se također vidi po tome što su ga prikazivali bucmastim, za razliku od ostalih bogova. Bio je zaštitnik kraljevskog doma, ljude je štitio od štetnih pustinjskih životinja, od zmija i drugih strava. Prikazivali su ga kaopatuljka dugih ruku, kratkih krivih nogu i s repom. Na svom širokom licu s prćastim nosom, imao je čupavu bradu i guste obrve, imao je isplažen jezik i klempave uši, ponekad su ga i prikazivali s rogovima.

Taueret

Preddinastičko božanstvo vodeni konj, boginja majka kojoj ime znači "velika". Ponekad je nosila sunčani kolut i kravlje rogove što podsjeća na to da prisustvuje pri dnevnom ponovnom rađanju sunca. Čak su je zvali i Raovo oko i majkom Izide i Ozirisa.

Meškent

Smatrali su da Meškent, boginja poroda, zapravo predstavlja četiri božanstva, boginju rađaonice, porođajni stol i dvije opeke na kojima su Egipćanke čučale kad su rađale djecu. Te se boginje i druga porođajna božanstva javljaju ženama u trenucima rađanja, ponekad u obliku plesačica koje glazbom slave u rađaonici.²⁷

Ma'at

Božica pravde, istine, sklada i mjere. Na glavi nosi hijeroglif svoga imena u obliku pera. Osobito je važna prilikom suda dušama umrlih. Simbolizirala je ravnotežu između

²⁵ Isto, str.48.

²⁶ Isto, str.49.

²⁷ Isto, str.50-51.

proturječnosti u egipatskom životu: između Gornjeg i Donjeg Nila, između plodne doline i pustinje, te između boga i đavla. Bila je osnova civilizacije i egipatske jačine.²⁸ Prikazivali su je kao ženu koja stoji u sunčevom čamcu ili sjedi na prijestolju u Ozirisovoj sudnici.²⁹

5. Kult sunca i monoteizam u Egiptu

Svijest o božanskom kod Egipćana se od samih početaka civilizacije povezuje sa spoznajom da je Sunce u toj zemlji vrućine, okružene pustinjom, istinski gospodar života i smrti. Ono je i više od pokretača vegetacije, otac je svih ljudskih duša koje se u obliku suza spuštaju na zemlju iz njegovog oka. Stoga faraoni još od starih vremena nose pridjev sinovi Sunca. Doktrina o faraonu kao božanskom posredniku na taj se način uobličuje, no preteča ove tradicije javlja se već kod faraona treće dinastije, Džosera, koji nosi nadimak zlatno Sunce. Prema mitu o Raovim suzama, svi su Egipćani na neki način bili sinovi Sunca.³⁰

Najstariju verziju solarnog božanstva u obliku Raa, slijede : Amon. Amon-Ra, Ra-Horahti, Hepera i Aton. No čini se da je ipak najstarija ideja o Suncu koju nalazimo još na prikazima s kraljevskih grobova iz predinastičkog doba slika nebeskog sokola-Horusa, čiji se kult u trećem mileniju štovao u Hierakonpolisu u južnom Egiptu.

Amonu i njegovom svećenstvu se suprotstavio faraon Ehnaton. On osniva novi grad i vlada neovisno od tebanskog klera, a za vrhovno božanstvo stavlja Atona-materijalno Sunce ili Sunčev disk koji se spominje u tekstovima iz Srednjeg kraljevstva. Ehnatonov separatizam su svećenici tumačili kao "vjersku reformu". Neki su njegov kult Atona proglasili pojavom monoteizma u povijesti. Kod njega je autentičan način prikazivanja Sunca, a posebno su zanimljivi prikazi sunčane ploče sa zrakama koje se prema dolje pružaju u obliku ljudskih ruku koje ponekad drže ankh-simbol života. Poštivanje Atona postaje na egipatskom dvoru i neka vrsta filozofije, ali još više znak borbe protiv svemoćnog Amonova svećenstva. S druge strane, smetalo je kraljevski dvor to golemo imanje tebanskih svećenika. Sve to dovelo do velike vjerske revolucije Amenofisa IV ili Ehnatona. Mladi faraon je srušio sve stare bogove, kojima se Egipat već tri tisuće godina klanjao, zabranio je poštivanje mnogih bogova i dao zatvoriti njihove hramove, protjeravši sve svećenike. Aton, kao jedan bog, bio je otac svih ljudi, ne samo

²⁸ Skupina autora, *Znakovi i simboli*, Profil, Zagreb, 2010., str. 139.

²⁹ I. Uranić, *Sinovi sunca*, str.81.

³⁰ Isto, str.59.

Egipćana. Ehnaton je bio prvi naučitelj vjere što ga povijest poznaje; on je prvi koji je u povijesti jasno iznio jednu veliku istinu: da su svi ljudi, bez obzira na narodnost i rasu, jednaki.³¹ Prema tome bog je Aknatonov jedan, vrhovni gospodar i stvoritelj svijeta koji se brine za sve ljude, bili to Egipćani, Sirijci ili Nubijci, bili Hamiti, Semiti ili Crnci. Ehnatonova *hereza* je ostala kratkom epizodom, a Amon će još dugo ostati glavnim bogom egipatskog partenona.³² Njegova sveta životinja bio je ovan, koji je za Egipćane izgleda bio simbol plodnosti solarne moći, koja se manifestira iz nevidljivog. Grci Amona povezuju sa Zeusom koji je za Rimljane Jupiter. Prema promišljanju Plutarha koji je bio iniciran u eleuzijanske misterije i Oziris i Set dvije su sile koje karakteriziraju Sunce. Oziris je njegova snaga rađanja, a Set je Sunce koje pali i donosi žegu, neplodnosti i smrt.

Jedan od najpoznatijih tekstova egipatske mitologije je popularno nazvan Mitom o nebeskoj kravi, koji govori o kataklizmi kojom je Ra pokušao uništiti čovječanstvo koje se pobunilo protiv njega. Nije jasno što su ljudi zgriješili, no Ra je bio razočaran i odlučio se na istrebljenje. Mit upućuje na razna razmišljanja, u najmanju ruku, riječ je o egipatskoj verziji potopa ili neke katastrofe koja je dovela do djelomičnog istrebljenja čovječanstva.³³

6. Mit o Ozirisu

Priču o Ozirisu sačuvao je, pokraj Diodora, u prvom redu Plutarh u svom djelu "O Ozirisu i Izidi". Popularni mit iz drevnog Egipta govori o tragičnom suparništvu za egipatsko prijestolje između dvojice božanske braće-krepasnog Ozirisa i opakog Seta, te svađi koja je slijedila između Seta i Ozirisova sina Horsa. Taj je mit vrlo poznat jer govori o vladanju Egiptom i zato što ova priča o Ozirisovoj smrti i njegovu oživljavanju ljudima daje nadu u život nakon života.³⁴

Prvi kralj Egipta je bio bog Oziris, i poput nekih egipatskih vladara nakon njega, uzeo je za ženu sestru Izidu. Bio je dobar kralj kojeg je narod volio, a Izida je bila popularna kraljica. Oziris je imao opakog i nasilnog mlađeg brata Seta, koji je bio ljubomor na Ozirisovu moć i osjećao žudnju prema Izidi. Kako bi se riješio Ozirisa, Set ga je namamio da uđe u drvenu škrinju te ga je zapečatio i bacio u Nil. Oziris je bio mrtav kada je Izida pronašla kutiju, no

³¹ Grga Novak, *Egipat*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 170.

³² Isto, str. 172.

³³ I. Uranić, *Sinovi sunca*, str. 65.

³⁴ P. Wilkinson, *Mitovi i legende*, str. 240.

uspjela ga je oživjeti. Set je otkrio što je učinila, pa je raskomadao Ozirisovo tijelo u četrnaest komada i razbacao na različita mjesta. Iako je bilo gotovo nemoguće uništiti tijelo boga, Set je to uspio.³⁵

Kad je Oziris umro, Izida se nije pomirila s tom činjenicom. Gospodarica magije kreće u potragu za Ozirisovim tijelom. Uz pomoć Setove žene Neftide skupila je dijelove Ozirisova tijela, a Anubis im je pomogao spojiti ih te ih čvrsto privezati, napravivši prvu mumiju. Izida se zatim pretvorila u pticu grabljivicu, lepetala krilima i tako mu udahнула život. Oziris je disao dovoljno dugo da oplodi Izidu. Poslije je Oziris otišao u podzemni svijet, a Izida je pobjegla od Seta, povevši sa sobom stražu od sedam škorpiona.³⁶

U međuvremenu je bio rođen Horus, a u to vrijeme je Set zavladao Egiptom. Kad je Horus odrastao, izazvao je svojeg strica na borbu za prijestolje i njih su se dvojica borila za prijestolje. Uz mnogo borbi koje su oni vodili, konačno je Set izazvao Horusa na utrku čamcima, zahtijevajući da čamci moraju biti napravljeni od kamena. Horus je nadmudrio strica uzevši drveni čamac koji je obložio da izgleda kao da je od kamena. Setov je čamac potonuo i u bijesu je sam sebe pretvorio u nilskog konja te zgrabio Horusov čamac. No bogovi su napokon uvidjeli da je Horus vrijedan poštovanja i učinili su ga kraljem, a Seta su protjerali u pustinju.

Smatra se da je starost Mita o Ozirisu gotovo nemoguće odrediti. Teško je reći ima li on svoje korijene u pretpovijesnoj epohi ili je nastao u dinastijskom Egiptu. No kako se Oziris povezuje s Orionom, a Izida sa zvijezdom Sirius, neki su istraživači došli do logičnog zaključka da se priča može povezati s nekim astralnim događajima i promjenama povezanim s kretanjem zvijezda. Čini se da je ključ Ozirisova podrijetla njegova veza sa zvijezdom Oriona.³⁷

7. Svete životinje

Što je više slabio kult boga otjelotvoren u kralju, to su više Egipćani poštovali životinje, to je bilo poticano sa strane svećenika jer se smatralo da je povezivanje životinje s božanstvima najznačajnija crta stare egipatske religije.

³⁵ Isto, str.240.

³⁶ Igor Uranić, *Ozirisova zemlja*, Školska knjiga, Zagreb,2005., str. 83.

³⁷ Isto, str. 90.

Kao što ni poneki bogovi nisu bili dobrotvorni, tako je bilo i životinja zloduha, kao što su zmije, životinje povezane sa Setom, krokodili, nilski konji, nilski rakovi...No ipak, ubijanje nekih životinja koje su bile poštovane u Egiptu, recimo ibisa ili sokola, kažnjavalo se smrću.³⁸

Sveti bikovi

Apis

Jednostavno božanstvo plodnosti, jedan oblik boga Nila. Smatra se da je njegov kult ustanovio Menes, a poštovalo ga se kao obnovljeni Ptahov život i govorilo se da boravi u Ptahovoj duši.³⁹

M ne vis

Bio je bik kojega su u Heliopolisu štovali kao "živog Raa, boga sunce". Govorilo se da njegov život ponavlja Raov život, a kasnije i Ozirisov, i to na svakom stupnju ciklusa.

Sveti ovnovi

Ovnove se poštovalo zbog njihove jačine, spolne snage, energije, a spominjao se ovan kao posrednik svađe između Horusa i Seta. Smatrali su da je njegovo ime imalo značenje duše, a posebno su ga štovali u smislu Ozirisove duše.⁴⁰

Sveti krokodili

Najčuveniji je bio onaj kojim se prikazivao Sobek, a držali su ga u Fayumu. Svećenici su mu prednje noge i uši ukrasili nakitom i draguljima, nosili mu hranu i vodu. Za čovjeka je bila najveća čast pasti u Nil i da ga poždere krokodil.

Svete ptice

Među njima je najpoznatija bila ptica Bennu, otjelotvorenje sunca kad se pojavilo u trenutku stvaranja, sletjevši na kamen benben; bila je stvorena iz vatre, a po drugoj verziji je iskočila iz Ozirisova srca. Prikazivali su je kao zlatnog jastreba s čapljinom glavom.

Mačke

³⁸ I.Prihoško, *Bogovi, mitologija i religija drevnog Egipta*, URL: <http://www.scribd.com/doc/168506491/Ivan-Prihosko-Bogovi-Mitologija-i-Religija-Drevnog-Egipta>, str. 55.

³⁹ Isto, str.56.

⁴⁰ Isto, str.58.

Mačke su predstavljale posebnu vrstu životinja koje su bile jako poštovane u Egiptu, mumificirane zajedno s mumijama i imale su počasno mjesto kao ljubimice na dvoru. Mačke se povezuju s božanstvom Bastet, božice majke. Predstavlja neku vrstu ratničkog božanstva po čemu je srodna lavljim božicama Tefnut i Sahmet. Središte kulta Bastet je u Bubastisu.⁴¹

Lasica

Ihneumon, obožavan je zbog mita po kojemu je Ra u liku te životinjice što uništava zmije, svladao golemog zmaja koji plovi podzemnim Nilom. Lasica je smatrana svetom životinjom i uspoređuju ga s boginjom kobrom Uadžit, a također je povezan sa suncem, simbolom jasnoće, lunarnim kultom i kultom mrtvih.⁴²

8. Svećenici i hramovi

Egipatsko svećenstvo je bilo poznato po visokom obrazovanju i asketskom životu, bili su magovi, proricali su budućnost. Obrijane glave i bez perike, koje su koristili svjetovnjaci, u bijeloj lanenoj odjeći, ukrašeni posebnim znakovljem, egipatski su svećenici mogli ostavljati vrlo upečatljiv dojam. Portreti ih prikazuju kao muškarce ozbiljnih lica, kao mudrace i askete.⁴³

Oni su uvijek u blizini bogova, njihovih statua, služeći im. Nijedan od postupaka koje čine nije besmislen, nego navodi na teološku misteriju. Rijetko se smiju, a to ako i čine, samo se osmjehuju. Svoje ruke drže uvijek unutar haljine. Svaki od njih nosi oznake svog hijerarhijskog ranga, a njih ima nekoliko. Njihova prehrana je štura i jednostavna, skoro da i ne piju vino, suzdržani su prema mnogim stvarima.

Noću istražuju nebeska tijela, ponekad obavljaju rituale, a danju vrše službu bogovima u kojoj pjevaju himne tri ili četiri puta: ujutro, kad je Sunce na sredini neba i kada je na zalazu. Ostatak vremena se bave aritmetičkim i geometrijskim spekulacijama, uvijek pokušavajući otkriti nešto novo. Još od razdoblja Starog kraljevstva obavljanje dnevnih rituala u kulturnim hramovima, organizacija vjerskih svečanosti, skrb za odgovarajući ukop umrlih, te njegovanje kulture i

⁴¹ I.Uranić, *Sinovi sunca*, str.93.

⁴² Marko Višić, *Egipatska knjiga mrtvih*, Svjetlost, Beograd, 1983., str. 34.

⁴³ I.Uranić, *Sinovi sunca*, str. 144.

pismenosti, bile su glavne zadaće egipatskog svećenstva. S obzirom na obavljanje tih dužnosti, ali i prema slojevitom hijerarhijskom ustrojstvu, u svećenstvu nalazimo različite titule.⁴⁴

Spominju se:

Hem-neter (sluge božje)

Uab (čisti čovjek)

Sluge božje su služili u hramovima, prinoseći žrtve bogovima i obavljajući sve potrebne rituale. U svakodnevne obredne postupke kulturnih hramova spadalo je ritualno čišćenje i presvlačenje božanskih kipova, te izgovaranje invokacija. Tu je bilo i pronošanje žrtvi u hrani, piću, vodi, mirisima i cvijeću. Za razliku od božjih slugu, čisti ljudi su imali konkretnu državnu funkciju pod upravom faraona. Vrhovni svećenik za čitav Egipat zvao se ideologos, a sjedište mu je bilo u Aleksandriji-za doba Ptolomejevića.

Uz pobožnost, egipatsko svećenstvo krasila su i mnoga druga znanja. Bili su izvrsni poznavatelji astronomije, teologije, magije, medicine, tumači snova, proroci, pisari...U najkasnijim razdobljima među najpoznatijim svećenicima su Maneton i Kaermon.⁴⁵

Pojam hrama u Egiptu se gleda u smislu svetoga mjesta-"božje kuće". On odražava određeni oblik božanske sile. Baš kao i drugdje u svijetu staroga doba, egipatski se hramovi ne podižu prema nekakvom planu urbanizacije naselja. Ta su mjesta određena još od mitoloških vremena i ona se nikada ne mijenjaju. Hram se uvijek osniva na onom mjestu gdje je uočen neki nebeski znak, znak boga. Postoji priča o Horusovom hramu, kako se na tom mjestu pojavio prvi otok koji se uzdigao iz mora kaosa i omogućio život. Ipak, poznato je da se smještaj hramova često povezuje s oazama i drvećem sikomore. Jedini hramovi o kojima se zna iz Starog kraljevstva su piramide i jednostavni otvoreni hramovi Sunca na čijem je vrhu stajao obelisk u čast boga Ra-a. Ostaci tog svetišta su nađeni na području Heliopolisa. Hram se gradio uvijek od kamena, i to svetoga, a opeka je bila profani materijal. Osnivanje hrama je bio važan događaj jer se tom prigodom održavala ceremonija u kojoj je glavnu ulogu igrao faraon. Prilikom ceremonije, vladar je zabio četiri kolca u zemlju i povezao ih konopom. Smještaj hrama bio je određen na astronomski način, a os je bila usmjerena prema poziciji određenih zvijezda, ili prema Orionu,

⁴⁴ Isto, str. 148.

⁴⁵ Isto, str.149.

ili prema Velikom medvjedu. Prilikom utemeljenja hrama žrtvovali su se životinje, a njihova tijela su bila pokopana na mjestu budućeg svetišta.⁴⁶

U Abidosu, u Gornjem Egiptu, svetom Ozirisovu gradu, i danas je u dobrom stanju hram koji je podignuo Ozirisu Seti I., a dovršio Ramzes II..⁴⁷ Najveći i najimpozantniji hram u Egiptu zacijelo je Amonov hram u Karnaku (Luxor), koji faraoni Novoga kraljevstva nadograđuju do neslučenih granica. Uz božje kuće, najvažniji su posmrtni hramovi, piramide, proročišta, još neki oblici svetišta, kojima je teško pronaći odgovarajući način u današnjim jezicima. Piramide, svetišta koja su bez sumnje najviše impresionirale posjetitelje, u svojoj su funkciji zapravo bile neka vrsta hramova, jer u svom podnožju redovito imaju posmrtni hramove. Nema sumnje da su se u piramidama obavljali rituali koji nisu nužno morali biti povezani s pokopom faraona. Na to ukazuje njihova struktura, nazivi dvorana, a i sama imena piramida. Tri velike piramide u Gizi čine doduše iznimku, one su hramovi za koje ne postoje pisani ni drugi dokazi da su isključivo bile grobnice.⁴⁸

9. Egipatska knjiga mrtvih; Život poslije smrti i običaj pogreba

Pojam Knjige mrtvih ne označava određen skup invokacija, magijskih formula na papirusu, već je to korpus tekstova koji se odnose na sahranu, pogreb umrlog i novi život poslije smrti, koji je u potpunosti zaokupljao misao i osjećanja svih stanovnika Egipta. Pod pojmom te knjige, treba razumjeti vjerske knjige drevnih Egipćana udružene s pogrebnim tekstovima, korpus svetih spisa koji je nadahnjivao stare Egipćane bar od kraja 4. tisućljeća pr.n.e., pa sve do prvih vjekova kršćanstva.⁴⁹

Postoje četiri verzije knjige:

- Heliopolska verzija

Pisana hijeroglifima, poznaje ju se s pet prepisa, tekstova iz nje uklesanih na zidovima soba i hodnika u piramidama. Knjiga mrtvih heliopolske verzije bila je skup pojedinačnih, misaono definiranih cjelina.

- Tebanska verzija

⁴⁶ Isto, 152.

⁴⁷ Skupina autora, *Povijest svezak 2*, Europapers holding d.o.o, Zagreb, 2007., str.102.

⁴⁸ I.Uranić, *Sinovi sunca*, str. 155.

⁴⁹ M.Višić, *Egipatska knjiga mrtvih*, str. 43.

Pisana na papirusu hijeroglifima, djelo je svećeničkog kolegiha iz Tebe. Nije zbir zasebnih i međusobno neovisnih cjelina, niz je misaono povezanih cjelina, poglavlja koja opisuju put duše pokojnika od groba pa do zagrobnog života, s posebnim naglaskom na opis putovanja umrlog.

- Posttebanska verzija

Pisana je i hijeroglifskim i hijeratskim pismom, ima ustaljena misaono povezana poglavlja i vinjete. Sistematizacija i oblik poglavlja i vinjeta su u ovoj verziji dobili konačan poredak.

- Saiska verzija

Plod truda svećeničke družine iz Saisa, pisana hijeroglifskim i hijeratskim pismom i bila je u upotrebi od kraja 25. dinastije do kraja vladavine Ptolomejevića, pa se često naziva i ptolomejskom verzijom.⁵⁰

Egipćani su vjerovali da mnoge duhovne osobine neke osobe preživljavaju smrt i mogu ponovno naseliti dušu te osobe u zagrobnom životu, ak se za njih ispravno brine. Najvažnije od tih osobina bile su ka, životna sila neke osobe, i ba, ili duša. Ako nakon smrti sve krene kako treba, ka i ba ujedinit će se da bi stvorile dušu koja će ponovno živjeti u tijelu. Kako bi se to postiglo, mrtvo tijelo treba sačuvati postupkom mumificiranja, što je zapravo ponavljanje onoga što se dogodilo s Ozirisovim tijelom nakon što je umro. Taj se postupak sastoji od 75 obreda u kojima se dijelovi tijela dotiču posebnim instrumentima kako bi ponovno oživjeli. Rezultat je da tijelo postaje prikladno sredstvo prenošenja ka umrle osobe. Tim se postupkom pokojnik također poistovjećuje s bogom Ozirisom i jamčilo mu se da se može otisnuti na putovanje u vječni život. Ba ili duša, zamišljena je kao krilato biće s glavom pokojnika i krilima jastreba koje je u trenutku smrti slobodno odletjelo iz tijela. Svaku noć morala se ponovno ujediniti s tijelom mrtve osobe, a to se moglo dogoditi samo ako je tijelo mrtvaca bilo ispravno mumificirano. Također se smatralo da sjena i ime mrtve osobe postoje neovisno o tijelu i da mogu nastaviti živjeti pomoću mumificiranja.⁵¹

Nakon mumificiranja, pokojnik bi počeo putovanje kroz kraljevstvo poznato pod imenom Duat, ili podzemni svijet, koje je bilo prepuno strave i mnogih opasnosti. Ondje se trebalo suočiti s opasnostima poput opasnih jezera i otrovnih zmija. Postojalo je mnogo molitava koje su se

⁵⁰ Isto, str. 44-45.

⁵¹ P. Wilkinson, *Mitovi i legende*, str. 246.

mogle recitirati kako bi se putnik zaštitio na tom putovanju. Te molitve su zabilježene u Knjizi mrtvih, koja se često pokapala s mumijama kako bi pokojnik imao pristup odgovarajućim molitvama na putu kroz kraljevstvo tame;

Govori pravedni Sesostris:

O biku Zapada

tebi na volju stojim!

Ja sam voda, ono kormilo Raa

što Stare prevozi.

Ja se ne sažihem i u ognju ne izgaram,

Ja sam demon Babi, Ozirisov prvijenac,

s kojim se svaki Bog sjedinio u

zjeni njegova oka u Heliopolu.

Ja sam najčistija baština čije je umorno srce

Učinih da ime mi traje.

Ti prebivaš u meni.⁵²

Dušama mrtvih se sudilo na mjestu koje se nalazilo pri kraju putovanja - u Dvorani dviju istina. Duše su bile podvrgnute testu i, ako su pošle, one su proglasile svoju nedužnost i zatim bi im sudili Oziris i 42 boga suca. U toj su zadaći Ozirisu pomagali suditi i bogovi, među kojima su bili Ra, Šu, Tefnut, Geb, Nut, Izida, Neftida, Horus i Hator. Svaki je bog prosuđivao o određenom aspektu duše. Nakon suđenja dušu su očekivale tri moguće sudbine: istinski zle osobe su bile osuđene na dugu i konačnu smrt bez prava na mumificiranje i bez mogućnosti da neoštećene prođu kroz Duat; obične su duše bile poslone da vječno služe Ozirisu, a bezgrešne duše su smjele krenuti naprijed prema sretnom i slobodnom vječnom životu. Dušama se sudilo u Dvorani dviju istina u kojoj je bila vaga na kojoj se vagalo srce, jedini vitalni organ koji nije izvađen iz mumificiranog tijela. Pero božice istine i pravde Maat je stavljeno na drugi pladanj vage kao protuteža. Ako je srce bilo teže od pera, značilo je da je puno grijeha i mogao ga je

⁵² M. Višić. *Egipatska knjiga mrtvih*, str. 86.

pojesti Ammut, čudovište koje je proždimalo mrtve. Ako je srce bilo lakše, duša bi mogla krenuti na sljedeći stupanj suđenja. Bog mudrosti i pisar svih bogova Tot, imao je dužnost čekati u dvorani kako bi zabilježio rezultate suđenja pokojnikovoj duši. Bog Amon je kontrolirao vaganje svakog srca, organa za koji se vjerovalo da bilježi svaki čovjekov postupak. Osim Ozirisa, Anubisa i opasnih bogova sudaca, još se nekoliko egipatskih božanstava vezivalo uz podzemni svijet. Neki od njih bili su mračna, nejasna bića s glavom ovnova, kornjača ili nilskih konja. Među njima je bio i bog zmija Apep ili Apofis, koji je neprestano vodio rat s bogom sunca Raom. Među manje strašnim božanstvima je bila Neftida, Izidina sestra, koja je vodila faraone kroz podzemni svijet te se brinula za pohranu organa pokojnika.⁵³

Poglavlje 27, Egipatska knjiga mrtvih

Izričaj kojim se ne dopušta da bude oduzeto srce Ozirisu, svećeniku boga Amona Iđedu Khonsu kheper, čija je riječ istinita:

"O, ti koji otimaš i koji čupaš srca: Jer to je ono što se događa sa srcem čovjeka prema njegovim djelima, bez njegova znanja o njima. Pozdravljam vas, gospodari vječnosti heh i vječnosti det! Nemojte oteti ovo moje srce u ovoj godini, u ovom mjesecu...Nikad!"⁵⁴

Što se tiče pripreme za Duat, točnije pripreme za pogrebni život, metode i obredi su bili vrlo složeni. Mumifikacija je bila metoda kojom se pokojnikovo tijelo očuvalo, gdje je tijelo bilo vezano za dušu, za razliku od obreda mnogih drugih kultura. U početku je mumifikacija bila privilegija za faraone, ali u kasnijim razdobljima, mumifikacija je bila dostupna svima. Postojale su mnoge varijante mumifikacije, ali svaka vrsta je pokazivala činjenicu da je mumificirano tijelo i dan danas jako dobro očuvano. Mumija je, na neki način bila neka vrsta relikvija, uz pomoću koje su živi zadržavali i njegovali svoja sjećanja za umrlima. Tehnika mumificiranja razvijala se postupno, a vrhunac ta tehnologija dostiže u vrijeme Novog kraljevstva. Trajala je 70 dana, a najvažniji zahvat je bio sušenje tijela. Da bi se dehidriralo, tijelo se stavljalo u natron (posebna kemijska otopina). Postupak je tekao ovako:

- Mozak je odstranjen kroz nosnice pomoću posebnih alata
- Unutarnji organi su izvađeni kroz rez na lijevo strani trbuha
- Izvađeni organi se obrađuju i dehidriraju natronom i smolom i postavljeni su u posebne posude predviđene za to, kanope, kojih je bilo 4

⁵³I. Uranić, *Sinovi sunca*, str. 161.

⁵⁴I. Uranić, *Ozirisova zemlja*, str.181.

- Tijelo se privremeno konzerviralo u natronu i mirisnoj smoli
- Tijelo se držalo u natronu 40 dana
- Tijelo je izvađeno i očišćeno od konzervansa
- Tjelesne praznine u udovima su ispunjene pijeskom
- U trup se dodaje smola i mirodije
- Utrljavaju se balzami
- Dodaje se rastopljena smola
- Namotavaju se zavoji, te se u njih stavljaju amuleti.⁵⁵

Nakon toga se tijelo još može obložiti kartonažom, koja u potpunosti prati izgled tijela, pa se pohranjuje u sarkofag. U tom stanju se ljudsko tijelo može očuvati tisućama godina zadržavši dovoljno elemenata prema kojima se može rekonstruirati fizionomija i tjelesna građa te saznati od čega je mogao bolovati odavno sahranjeni stanovnik starog Egipta. Prikazi lica umrlih na sarkofazima i maskama, uvijek se prikazuju mladolikim, odnosno u vrhuncu životnog ciklusa, a nikada starim.⁵⁶

10. Utjecaji egipatske religije na kršćanstvo

Prodor kršćanstva u Egipat je pobudio veliko zanimanje Crkve prema egipatskoj religiji, a njezin se utjecaj ponajviše osjeća u idejama povezanim sa životom poslije smrti: uskrснуćem, posljednjim sudom, i kažnjavanjem grješnih duša-predodžbama koje nalazimo u egipatskoj posmrtnoj literaturi. Isto tako Krist se naziva Suncem koje sja u mraku drugoga svijeta, dok u faraonskom Egiptu istu ulogu ima Ra.⁵⁷ Harpokrat, egipatski bog koji je nastao u vrijeme helenizma, a predstavlja novo tumačenje i uobličenje Horsa, u mnogome odgovara Kristu. On je spasitelj, novi vladar svijeta koji će pobijediti zlo. Prevlast kršćanstva počela je usporavati širenje kultova štovanja Serapisa, Izide i Hermesa nakon što je ono dostignulo svoj vrhunac. Neki od običaja, poput mumificiranja, zadržali su se dugo nakon pada faraonskog Egipta. U samom kršćanstvu se, pak, tradicija čuvanja relikvija može pripisati običaju čuvanja mumija u kućama koji se pojavljuje potkraj faraonske ere. S druge strane privrženost naroda čuvaru kuće bogu Besu iz faraonske ere zadržala se sve do naših dana. Stanovništvo u Karnaku i danas vjeruje da taj demon noću šeće oko ruševina hramova. U vrijeme prvih stoljeća kršćanstva

⁵⁵ I. Uranić, *Sinovi sunca*, str. 187.

⁵⁶ Isto, str. 188.

⁵⁷ I. Uranić, *Ozirisova zemlja*, str. 190.

Besov amulet vrlo je čest u kršćanskim ukopima. Bes se u kršćansko doba prikazuje kao zli demon s kojim su se borili Apa Moyses i njegova braća.⁵⁸

Prema Origenu, Isus je u Egiptu naučio magijske vještine koje je poslije upotrijebio čineći čuda. Ta se tvrdnja također pojavljuje u ranoj rabinskoj literaturi, ali ju je službena Crkva odbacila. Općenito obilježje magijske prakse u Egiptu je uporaba imena koja sadržavaju nadnaravnu snagu. Ta se praksa zadržala dugo nakon faraonskog doba, neki tekstovi pokazuju kristijanizaciju starih verzija s imenima egipatskih bogova. Pronađeni su brojni papirusi o urocima, ljubavnim čaranjima i magične izreke za razvijanje posebnih moći. U toj situaciji jasno je da Crkva vodi žestoku borbu s ovako izobličenim ostacima starih religija.

Rani kršćanski oci poznavali su hermetičku literaturu. Sveti Augustin koji je u mladim danima bio gnostik i manihejac posvetio je u svom djelu Božji grad nekoliko poglavlja Hermesu Trismegistu. On često navodi citate iz Asklepija i opetovano ponavlja frazu: Egipat je hram cijelog svijeta. No karika koja povezuje vrijeme procvata Aleksandrije i njezine eklektičke misli, koja je u antičku sliku svijeta nastojala unijeti duhovne spoznaje starog vijeka, s uljudbom Europe, jest zanimanje za egipatsku duhovnost koji se pojavljuje u srednjem vijeku i renesansi.⁵⁹

Može se reći da je egipatska religija prestala postojati u svom izvornom obliku nakon uvođenja kršćanstva kao službene religije Rimskog Carstva. Ona je nakon Egipta živjela u kultovima koje su preuzeli Grci i Rimljani, a zanimanje za teologiju, magiju, astronomiju i eshatologiju faraonskog doba, nikada nije prestalo. Što se tiče poveznica i karika koje povezuju kršćanstvo i egipatsku religiju, važno je spomenuti nekoliko temeljnih zamisli koje su većini tih tumača bile zajedničke:

- Egipat je izvor svih znanja i svake duhovnosti Zapada
- Učeni grčki filozofi posjetili su Egipat i učili od egipatskih svećenika
- Monoteizam se razvio iz egipatske religije, odnosno, on je u faraonsko doba već postojao
- Mojsije je bio inicijant egipatskih misterija
- Hermes Trismegist bio je drevni egipatski mudrac čije je učenje prenošeno misticima različitih epoha

⁵⁸ Isto, str. 191.

⁵⁹ Isto, str. 193.

11. Prilozi

Prilog 1, Božica Izida

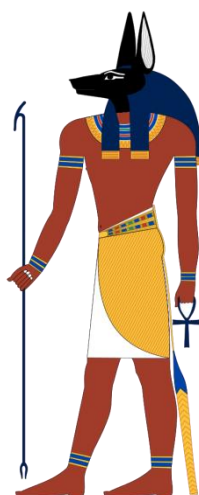
Prilog 2, Bog Horus

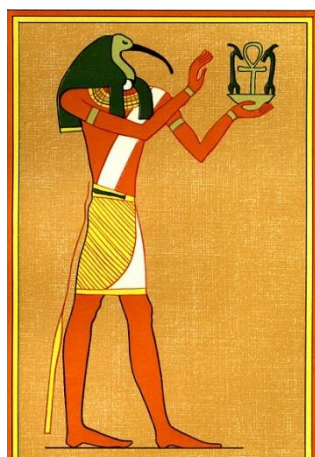
Prilog 3, Bog Oziris

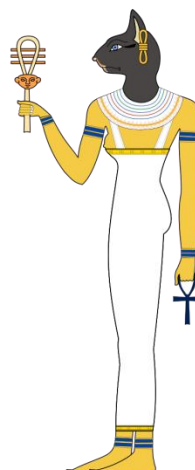
Prilog 4, Božica Ma'at

Prilog 5, Bog Anubis

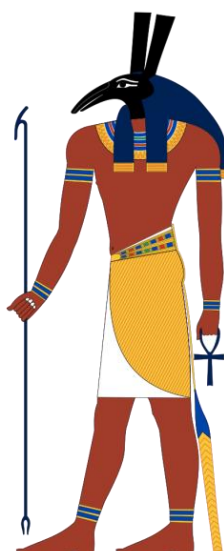
Prilog 6, Bog Toth

Prilog 7, Božica Bastet

Prilog 8, Bog Ra

Prilog 9, Bog Set

Prilog 10, Božica Neftis

Prilog 11, Božica Hathor

Prilog 12, Prikaz Boga Atona

12. Popis priloga

Prilog 1

Preuzeto s: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ec/Isis.svg/170px-Isis.svg.png>

Prilog 2

Preuzeto s: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c2/Horus_standing.svg/448px-Horus_standing.svg.png

Prilog 3

Preuzeto s: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/cc/Standing_Osiris_edit1.svg/471px-Standing_Osiris_edit1.svg.png

Prilog 4

Preuzeto s: <http://gwydir.demon.co.uk/jo/egypt/maat.gif>

Prilog 5

Preuzeto s : http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6d/Anubis_standing.svg/478px-Anubis_standing.svg.png

Prilog 6

Preuzeto s : <http://tuvalu.santafe.edu/~simon/page7/files/thoth.jpg>

Prilog 7

Preuzeto s: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d9/Bastet.svg/510px-Bastet.svg.png>

Prilog 8

Preuzeto s: http://2.bp.blogspot.com/-0qgffKANfVkJ/TzG31Akc68I/AAAAAAAAAP8/Q_gdNvU57oI/s1600/Ra+ancient+Egyptian+god.png

Prilog 9

Preuzetos :

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/7a/Set.svg/494px-Set.svg.png>

Prilog 10

Preuzeto s:

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a7/Nephys.svg/198px-Nephys.svg.png>

Prilog 11

Preuzeto s :

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/47/Hathor.svg/434px-Hathor.svg.png>

Prilog 12

Preuzeto s:

<http://media-cache>
ec0.pinimg.com/236x/a1/d6/68/a1d6685001dda775e93e4188a2b3817b.jpg

13. Literatura

Novak, G. (1967). *Egipat*. Zagreb: Izdavački zavod JAZU.

Prihoško, I. (2013). *Bogovi, mitologija i religija drevnog Egipta*, preuzeto 4.9. 2014., s <http://www.scribd.com/doc/168506491/Ivan-Prihosko-Bogovi-Mitologija-i-Religija-Drevnog-Egipta>

Skupina autora, (2007). *Povijest svezak 2*. Zagreb: Europapers holding d.o.o.

Skupina autora, (2007). *Egypt, The world of the Pharaohs*. London: h.f.ullman.

Skupina autora, (2010). *Znakovi i simboli*. Zagreb: Profil.

Uranić, I. (2005). *Ozirisova zemlja*. Zagreb: Školska knjiga.

Uranić, I. (1997). *Sinovi sunca*. Zagreb: Biblioteka Mitologica.

Višić, M. (1983). *Egipatska knjiga mrtvih*. Beograd: Svjetlost.

Wilkinson, P. (2012). *Mitovi i legende*. Zagreb: Profil.